

АНАТОЛЬ ВАХНЯНИН І ЙОГО РОЛЬ У РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ

Володимир КАЧКАН

Вахнянин Анатоль-Яків (19.09.1841, с. Сенява Ярославського повіту (нині Польща) — 11.02.1902, Львів; псевдоніми й криптоніми: Вахнянин Наталь; Н.В; Наталь з над Сяну) має славний родовід: батько Клим (4.11.1812 — 14.01.1893) був сином священника Якова Вахнянина та Єви де Ванкович-Вахнянин, що походила із давнього шляхетського роду, який мав свій герб. Батько навчався у Львівській духовній семінарії, де запричастився ідеями українства. Це був час, коли національне самоусвідомлення в маси привносили Теофіл Соневицький, Келестин Скоморовський, Йосиф Шухевич (прадід Романа Шухевича), адже атмосфера польського мовного засилля була надто гнітючою. Палкі виступи найпереводіших семінаристів поволі проривали оборону всепольськості. Згодом Анатоль Вахнянин зафіксував у спогадах, що Маркіян Шашкевич мав промову у соборі святого Юра. Темою "... були... добродійства, яких дізнали русини від династії Габсбургів. Дух лояльності витав з сеї проповіді"¹.

Звичайно, сьогодні мовимо про Анатоля Вахнянина як одного з найвизначніших апостолів нашої національної ідеї, духовності, як про непересічну особистість — літератора, публіциста, педагога, редактора, композитора і диригента. Проте не одне десятиліття про діяльність Вахнянина згадувалось хіба що в контексті аналізу епохи.

Як засвідчують архівні джерела, спогади самого Анатоля Вахнянина, шлях до самоідентифікації був не такий уже й простий, адже в родині звучала польська або ж німецька мови, а "... саме народної своєї мови я не міг навіть знати, позаяк Сінявщина, де я родився і виховався, говорила дуже поганим язиком. В нас дома говорено по-польськи, так само у всіх сусідніх священничих домах"².

1847 р. Анатоль Вахнянин пішов до школи у Перемишлі, де була Hauptschule (Головна чотирикласна нормальна школа), там навчання велося німецькою мовою. Відтак обов'язково опановував і польську мову. Він згадував, що

"... школи нормальні стояли тоді під надзором латинських консисторій, по 1848 році були "схолястиками" вже і члени руської капітули"³.

З 1851 р. розпочалося життя гімназійне. Саме тут майбутній вчений і письменник познайомився із Юстином Желехівським, Йосифом Левицьким, Богданом Дідицьким, Іваном Лаврівським. Перемишль впливав на молодих гімназистів не тільки церковними співами, а й світською руською музикою, адже сюди часто навідувалася родина Леонтовичів (Павло і Петро), о. Сінкевич, композитор Михайло Вербицький. У спогадах Анатоля Вахнянина є рядки, що із світського репертуару найчастіше тут звучали "Козак пана не знав з віка", "Як ніч мя покриває", "Корона золотая", "На долині при Чигирині", "Під дубиною, під зеленою сидів голубець з голубиною", "Мир вам, браття" та ін.

Вахнянин стверджує, що "азбучна війна" у Львові, до якої були причетні губернатор Глуховський, Евзібій Черкавський та ін., — цей "... напад на руську азбуку скріпив дуже наше національне почуванне"⁴.

У жовтні 1859 р. Анатоль Вахнянин прибув до Львова і став опановувати вже нові науки у духовній семінарії. Тут викладали Слімаковський, Ільницький, Левицький, Чайківський, Ціпановський, Черлюнчакевич, Солецький, Сембратович.

На другому році навчання Вахнянин почав "... видавати ілюстрований (сам рисував від біди) гумористичний листок раз в місяць під титулом "Клепайло"⁵. У цій справі йому допомагав Йосиф Савчинський. Анатолій Вахнянин вміщує віршований опис руських свят; Йосиф Савчинський — поему "Луць Процесович". Рівночасно з "Клепайлом" Омелян Партицький готував і свій гумористичний листок з ілюстраціями Дуткевича. "Клепайло" було наскрізь народне, "писане фонетикою", а листок Омеляна Партицького — "був етимологічною правописною редактований"⁶. Як потім згадував Вахнянин, читачі "Клепайла" збирали мізерні гроші і передавали їх на придбання струн для оркестрового гуртка.

З виходом у світ "Слова" Богдана Дідицького життя "... руське ширшало, свідо-

мість національна у деяких будилася, у деяких кріпилася. Мова польська завмирала в стінах (руської) духовної семінарії⁷.

Ще більше ідея національного відродження захоплювала нові уми після відкриття у Львові “Народного Дому”, а при ньому — “Руської Бесіди”.

Уже на третьому році навчання Анатолій Вахнянин пізнає глибше “красоту української поезії і прози”, і чи не найбільшою в тім була заслуга Данила Танячкевича, з чийх рук допитливий семінарист діставав твори Тараса Шевченка, Михайла Максимовича, Григорія Квітки-Основ'яненка, Юрія Федьковича.

Велику патріотичну справу робили “Вечорниці” під редакцією Федора Заревича. Тут працювали і докладали великих зусиль над плеканням рідної мови, відмиванням її від московського лепу, що ним згодом обволікував народне слово Богдан Дідицький та його літературні москвофільські побратимчики, — Володимир Шашкевич, Євстахій Левицький, Данило Танячкевич, Могильницький, син поета Антона, Лев Лопатинський. Тут же група завзятих розпочала укладати в семінарії німецько-український словник (Д.Танячкевич, О.Партицький, І.Савчинський, П.Товарницький, К.Яворовський, А.Вахнянин), який було підготовлено і передано Ю.Лаврівському, за що авторам вручили 100 золотих як премію.

Поява “Вечорниць” (тиражем 600 прим.), відтак “Мети”, “Ниви”, “Русі”, “Правди” (з вересня 1868 р. фактично редакцію перебрав А.Вахнянин, хоча включно до 1870 р. її підписував Іван Микита), інших періодичних видань у Львові спричинилася до розвитку видавничого, просвітницького руху.

Четвертий рік навчання проминув у Перемишлі. Тут організував з гімназистів “Громаду”, яка гуртувала співаків-учнів, у календарі за 1863 р. “Перемишлянин” опублікував невеличку розвідку про поезію Т.Шевченка — “Чи не покинуть нам, небого”. Як згадує автор “Споминів...”, у мурах “... семінарії залунала вперше козацька пісня “Ой Січ, мати”, “Ой став пугач на могилі”.

А.Вахнянин пише, що до перемишльської “Громади” входили Іван Вахнянин, Орест та Платон Сінкевичі, Юліан Медвещький, Теофіль Скобельський, Омелян Зубрицький, Михайло Людкевич, Діонізій Яминський, Антін Бачинський, Йосиф Віто-

шинський, Йосиф Кордасевич, Йосиф Шведзинський⁸.

Про цей час у листах до Данила Танячкевича Вахнянин писав із пієтетом: “Боже! Коб де яким світом злетіти на ту Україну — надивитись там на правду — як там люди живуть — та яке там зерно сіють?”⁹

Після закінчення курсу теології А.Вахнянин поїхав на якийсь час додому, до Сеняви, де на нього чекала Йосифа Ванковичівна (1841-1873), з якою 24 листопада 1863 р. він одружився.

З листопада 1865 р. до березня 1868 р. Анатоль Вахнянин студював історію та географію у Віденському університеті, де, як сам згадував, склав іспит “на цілу гімназію з німецьким викладовим язиком”¹⁰. Саме тут, у Відні, відбулося тісніше знайомство з Антоном Леонтовичем, Яковом Ціпановським. У Відні студенти-слов'яни вели бурхливе культурно-освітнє життя, гуртувалися у товариства, навколо бібліотек, часописів (чехи мали видання “Славія”, “Моравія”, словаки — “Татран”, хорвати — “Велебіт”, серби — “Зоря”, болгари — “Балкан”, поляки — “Ognisko”). Українці у товаристві “Січ” організували концерти, вечори на честь українських письменників (напр., у березні 1866 р. А.Вахнянин виголосив промову з приводу 5-ї річниці від дня смерті Т.Шевченка). Як справедливо узагальнює сучасний дослідник, А.Вахнянин заслужив собі право називатися провідником “нового потоку”. І справді, тодішнє “галицьке громадянство у Відні заявляло про глибинні соборницькі мотиви свого національного поступу”¹¹.

Після випускних іспитів Вахнянин повернувся до Львова і з 1869 р. посів місце суплента (заступника вчителя у польській гімназії).

Діяльність А.Вахнянина непроста, почасті і суперечлива. Будучи від природи незвичайно обдарованою людиною, він дещо “розсипав” свій талант: то на суто громадсько-політичні справи, то на просвітницько-організаторську працю, то на музично-диригентські й композиторські спроби, а то й на редакторсько-видавничу, публіцистичну та наукову роботу. Звичайно, ми робимо йому певні закиди з відстані сучасного розуміння тих проблем, які так чи інакше, але розв'язував Вахнянин. Та коли спробувати ретроспективно поглянути на ті умови, у яких було надто нелегко зробити будь-який крок

поступу до розвитку й утвердження українства в широкому сенсі, то, очевидно, сам процес оцінок дещо зоб'єктивізується. Суб'єктивний фактор мусить поступитися місцем.

Досить помітне поле — творче, себто літературне, редакційно-видавниче. Із помітних публікацій А.Вахнянина назвемо історичне оповідання з лемківського життя “Три недолі” (1863), “Як ярмаркували Тарас з Мотрею” (1871, 1874), “Женщина” (1881), розвідки “Дещо за музу Шевченкову і розбір думи предсмертної” (1863), “О докторі Франціску Скорині і його літературній діяльності” (1879), “Die Salzablagerungen” (1875), “Образок з історії волинської і галицької Руси з початку XIV віку” (1893), “Два документи до 1809 р. (Проклямація Наполеона 1 листопада 1809 і Casickigo комендантського пляцу в Тернополі 14 серпня 1809 р.)” (1898). Перу Вахнянина належать також кілька ґрунтовних дослідницьких праць з географії, а саме: “Фізіографічний начерк поздовжньої долини горішнього Сяну” (1873), “Учебник географії” (1884), який, як це видно із циркуляра Головного управління у справах преси від 11 січня 1885 р. “О заперещенні к обращению в России “Учебника географии” А.Вахнянина, изданного за границей на украинском языке”, також викликав острах у недалекого “слов'янського брата”¹².

1908 р. заходом К.Студинського у Львові побачила світ книга “Споминів...” (137 с.) А.Вахнянина, яку він писав на його замовлення. К.Студинський у передньому слові підкреслив важливість цього мемуарного документа тих часів у такий спосіб: “...Багато подробиць пригадував Покійному рідний брат, проф. Іван. В маю 1907 перебували они оба в Карльсбаді, перший для товариства жінки, а другий для лічення. Там почав писати Покійний свої спомини, а продовжував свою працю в місяці серпні 1907 р. в Спасові, в домі о. Тита Ковальського, та не закидав її у Львові перед ненадійною смертю. Не довелося Покійному докінчити почату роботу, не довелося вигладити оповідане. Полишився начерк, який видаю друком, бо і він розказує нам багато такого, про що ми, молодші, не знаємо, а що було би на віки пропало, хотьби тому, що охочих до списування мемоарів в нас не багато. Оповідане міщу без змін. При кінці подам деякі замітки з сучасних видань, на які Покійний покликався, а

які доповнять в дечім спомини. Не помину також деяких листів Покійного, що рівнож в неоднім зілюструють Його жите та працю, працю дуже широку і запопадливу”¹³.

Дуже важливою гранню у життєписі А.Вахнянина є його праця у львівському журналі “Правда” (очолив видання восени 1868 р.). Журнал вів політику на зміцнення творчих контактів з наддніпрянцями, які “... своїми дописами перетворювали журнал у всеукраїнський літературно-науковий та політичний орган”¹⁴.

Слід зазначити, що як літературний тижневик “Правда” почав виходити 1867 р. за редакцією Лукашевича, через рік — за редакцією Омеляна Партицького. Сам А.Вахнянин згадував, що саме на Йордан зустрівся у Кракові з Пантелеймоном Кулішем та його дружиною — Ганною Барвінок, і там були обумовлені принципи редакторсько-видавничої діяльності¹⁵.

“Правда” друкувалася у друкарні “Ставропігії”, П.Куліш нерегулярно фінансував вихід журналу, виникали перманентні конфлікти, які, відповідно, вели до ускладнення стосунків між А.Вахнянином та П.Кулішем. Прозорливою виявилася Ганна Барвінок, коли при зустрічі з Вахнянином у Кракові висловилися: “Я вас жалую, бо ви з моїм чоловіком не довго видержете”¹⁶.

З передмови К.Студинського, писаної у Львові 21 квітня 1908 р., до видання 24 листів А.Вахнянина до П.Куліша, стає зрозуміло, що Куліш “... був нетерплячкою, автократом, якому здавалося, що кождий чоловік, з яким він стрінеся, мусить бути на його виключні услуги”. Як би там не було, але розрив відбувся, і А.Вахнянин повернув П.Кулішу його листи, так само вчинив і другий¹⁷.

Мав Вахнянин причетність до інших газетно-журнальних видань, як от: “Основа”, “Діло”, “Письмо з “Просвіти” (останнє редагував), “Зоря”. Він публікував гострі й актуальні статті з різних сфер життя (напр., аналітичну політологічну студію “До чого ми доборолися?”¹⁸, публіцистичний фейлетон у віршованій формі “Лемент побожного кацапського люду”, полемічний нарис “Два реформатори церковного співу”, цикл політичних статей у різних виданнях за 1880-1890 рр.¹⁹.

Перечитуючи начерки, листи, звернення А.Вахнянина, подивовуємось розмаху

організаційно-творчої діяльності цього чоловіка. Ось, приміром, у листі до П.Куліша від 28 січня 1869 р. він пише про задум видавати у Відні німецькомовну газету для українців, висловлює надію на те, що саме П.Куліш підтримає видання (“Хто ж писатиме, крім Вас тепер? А хто, як Вас, Добродію, у Відні не стане?”). Далі ж висловлює думки про потребу та характер майбутнього періодичного видання: “По-українськи такої газети нам тепер видавати не треба, бо наколи б її редаговано фонетикою, всі покрикнули б, що се ляцький орган ala “Русь”, то зацитькали б діло добре у самому зароді. Ми у своїй хаті, себто в Галичині, дамо собі раду, а луччу нехай німець та чужестранець за нас луччу дізнається”. Далі ж А.Вахнянин пропонує активізувати співпрацю з віденською газетою “Zukunft”²⁰.

З листа від 17 лютого 1869 р. дізнаємося, що Вахнянин редакцію журналу “Правда” взяв “... на свої руки і видав 6-те число у 1 ½ аркуша. Грошей у нас вже небагато. Небавом вишлю Вам, Добродію, окремий рахунок з всего, та і перший марець настає як речинець заповоги для “Правди”²¹.

У листах від 20 січня та 21 лютого 1869 р. А.Вахнянин подає П.Кулішу докладний фінансовий звіт, з якого бачимо, як і куди “рухалася” кожна фінансова підмога “Правди”, хоча би і в найменшій сумі. Менше, як через місяць (19 березня) розмірковував про шляхи “ладнаючі” поміж партіями у Галичині; вважав, що у “Правді” перемагатиме “заєдно українщина галичанщину. Насильно ту не мож іти!”²².

У спектрі активної громадсько-культурної діяльності А.Вахнянина проглядається його неабияка роль в організації та роботі таких товариств, як “Січ”, “Просвіта”, “Боян”, “Руська Бєсїда”, “Союз співацьких і музичних товариств у Львові”, НТШ.

Відомо, що 11 травня 1898 р. загальні збори НТШ обрали своїм головою Олександра Барвінського. А.Вахнянин став головувати в історико-філософській секції, а 21 травня його обрано дійсним членом НТШ²³.

Значніший і помітніший слід Вахнянина на суто просвітницькому полі. 20 червня 1878 р. А.Вахнянина обрано заступником голови “Просвіти” і редактором часопису “Письмо з “Просвіти”. Практично у кожно-

му числі друкувалися матеріали А.Вахнянина на суспільно-політичні теми, значна кількість — під псевдонімами й криптонімами. З 8 грудня 1868 р. до 26 травня 1870 р. Вахнянин був головою “Просвіти”.

Тематика статей часопису торкалася розмаїтості суспільно-культурного життя, справ “Просвіти” та її філій. Публікації самого ж Вахнянина, значні за обсягом, привертали увагу читачів аргументацією, ґрунтовністю розробки будь-якої проблеми.

Неабиякі здібності продемонстрував А.Вахнянин на полі мистецькому. Як писав у “Автобіографії” (писалася для “Артистичного Вісника”, але вперше опублікована К.Студинським у “Споминах з життя” А.Вахнянина за 1908 р. (С. 1-5), своїм замилюванням музикою, піснею він завдячував найперше своїй матері. Протягом гімназійного періоду в Перемишлі (1851-1859) музичну грамоту опановував у викладачів Лєорєнда та Серсавїа. Тричі на тиждень на “Singstund” (музичних годинах. — В.К.) вивчали “легенькі квартети виключно німецьких композиторів. Задля доброго альтового голосу прийнято мене небавом (1853 р.) до хору в руській катедральній церкві”²⁴. Хор цей, як відомо, у 40-х рр. заснував єпископ Іван Снігурський. Хором керували композитор Іван Лаврівський, Петро Любєвич і чєх Сєдлєк. Саме в церковному хорі А.Вахнянин свідомо засвоїв твори Бортнянського, Лаврівського, Михайла Вербицького та ін. За словами самого Вахнянина, “Перемишль був неначе розсадником музикального життя русинів, в яким брали живу участь музикальні родини Раставєцьких, Леєнтєвичів, Сїнкевичів, Менцінських, Вїтошинських, Лаврівських, Вїєтовичів, Нєсалєвичів, Кордасєвичів і других”²⁵. Вахнянин з неослабним пієтетом веде мову про той час, коли в помешканні Івана Лаврівського молоді співочі сили прилучалися до світської української пісні. Якраз тут вперше пролунали, а опісля й набули неабиякої популярності твори І.Лаврівського “Рїчка”, “Осїнь”, “Красная зоря”. До Перемишля часто наїжджав М.Вербицький з Млинів і тут проходила апробація його творів для чоловічих голосів.

З 1859 р. уже як вихованець духовної семінарії у Львові А.Вахнянин бере активну участь у музичному гуртку, в хорі (семінар-

ським хором керували кращі співаки, а хором при “Ставропігії” — Рудковський).

Починаючи з 1861 р., до семінарії пробивають собі дорогу твори Шевченка, Коціпінського, Федьковича. Саме в цей час пізнається специфіка українського мелосу, його національний характер. А.Вахнянин пробує свої композиторські здібності, пише квартет “Чи знаєш, де країна наша мила?” на слова Ю.Федьковича.

Так українська пісня досягла і Перемишля, де А.Вахнянин продовжував опановувати теологію. Організована там “Громада” мала співочий гурток, який, власне, і підготував 1865 р. до роковин смерті Т.Шевченка концерт української пісні.

Перебуваючи у Відні на філософському факультеті університету, А.Вахнянин мав можливість ґрунтовніше вивчати німецьку, чеську класичну музику, співав у хорі при товаристві “Січ”.

Повернення до Львова, праця в гімназії дали можливість заснувати 1870 р. музичне товариство “Теорбан”, у якому працював відомий польський композитор Гуневич, що схилив Вахнянина до занять композицією. З цього товариства пішли згодом у широкий музичний світ співаки Закревський та Мишуга.

Як пише Вахнянин в “Автобіографії”, у тодішньому Львові діяло успішно кілька співочих товариств, як от: “Галицьке музичне товариство”, “Лютня”, “Руська Бесіда”. З 1891 р. запрацювало товариство “Львівський Боян”, де мав “артистичну управу” Вахнянин. Тут він створив хорові твори “Молодісні”, “Наша жизнь”, “Стіймо разом друг при друзі”, “По морю” (до “Ярополка” Корнила Устияновича), дві кантати на честь побиву цесаря у Львові 1880 та 1894 рр., дві кантати з супроводом військових оркестрів (1887).

А.Вахнянин гармонізував ряд українських народних пісень (“Чи я в лузі не калина була”, “Жаль”, “Ой нависли чорні хмари”, “Помарніла”, “Чи се ж тая керниченька?”, “На долині при Чигрині”), підготував кілька в’язанок народних пісень для “Львівського Бояна”. Для народних шкіл уклав “Церковний співаник”, що його видав “Польське товариство педагогічне”. З великих музичних жанрів Вахнянину належить опера на чотири акти “Купало”.

Відомо, що до товариства “Львівський Боян” належали Д.Січинський, Ф.Колесса, І.Біликовський, Г.Топольницький, С.Людкевич. І ось 1 лютого 1894 р. “Львівський Боян” разом з “Просвітою” влаштували музичний вечір на честь Вахнянина, що переходив на посольську діяльність.

1901 р. А.Вахнянин за станом здоров’я вийшов на пенсію, йому було надано титул шкільного радника. Він турбується створенням “Союзу Боянів”, що замислювався як основа музичної школи. 1907 р. у Львові постав Вищий музичний інститут, директором якого призначено А.Вахнянина.

Щоб чіткіше й повніше уявити життєпис А.Вахнянина, варто, бодай ескізно, подати основні віхи його громадсько-політичної та суспільно-корисної діяльності.

Ім’я Вахнянина невіддільне “... від політичного руху народовців, що виник на початку 1860-х років. Народовство спершу розглядалось як культурницький напрям, та протягом десятиріччя воно розмежується з консервативним табором старшої інтелігенції. Згодом рух народовців почав асоціюватися з “українофільством” (орієнтацією на самостійний національний розвиток українського народу), а старша інтелігенція здебільшого ототожнювалася з “москвофільством”...²⁶

І ось якраз на зламі 60-70-х рр. і проявилася громадсько-політична діяльність А.Вахнянина, що формувався як консерватор-традиціоналіст, який не сприймав будь-яких ідей єднання з Росією. Ще студентом Вахнянин організовує, а невдовзі й очолює, “Січ” у Відні. У “Зверненні”, яке голова “Січі” А.Вахнянин та секретар Л.Шехович оприлюднили 16 березня 1868 р., йшлося про засадничі ідеї. Зокрема, проголошувалося, що “...наш прапор руський”, що “Січ” має намір “зібрати коло сего (прапора. — В.К.) по змозі всіх русинів, живучих тут, у Відні...”²⁷.

На початку 70-х рр. у внутрішньополітичному житті Східної Галичини активізується протистояння між староруською партією і народовцями; виникає “... спроба українсько-польського порозуміння в Галичині, відома ще як “угодова акція” Юліана Лаврівського”²⁸.

Після розпуску 21 травня 1870 р. Галицького сейму було оголошено нові вибори. Двічі (1883, 1885 рр.) А.Вахнянин ставав кандидатом до Галицького сейму та Віденського парламенту; 1889 р. — до крайового сейму; 1891 та 1893 рр. — знову до парламенту, і у всіх випадках перевагу здобував польський кандидат. І лише 14 грудня 1893 р. у Жовківському виборчому окрузі на повторних виборах А.Вахнянин виборов мандат посла до австрійського парламенту. А. Вахнянин від імені Руського Клубу Державної ради вів політику підтримки найтісніших контактів з поляками-депутатами у парламенті, сприяв піднесенню національного духу українців Буковини. Завдяки зусиллям послів-новоєрівців протягом 1890-1894 рр. вдалося "... домогтися від віденського та крайового урядів певних поступок українцям. Суть цих поступок зводилася до того, що запроваджувалася двомовність в усіх учительських чоловічих та жіночих семінаріях; відкривалися українські школи при семінаріях у Станіславові, Тернополі та одна жіноча школа у Львові, українські паралельні класи в Коломийській гімназії, підготовчі українські класи при перемишльській та коломиїській гімназіях, створювалася кафедра історії Східної Європи у Львівському університеті, завідувати якою запрошено проф. М.Грушевського; призначалися стипендії доцентам М.Зобкову, О.Колессі, К.Студинському, надавалася допомога першій українській кооперативній страховій установі — товариству "Дністер"; узаконювалося право оформляти українською мовою ґрунтовні описи; у Північній Буковині усунуто барона Кравса, адміністрація якого гальмувала поступ буковинських українців; іменовано посла І.Пігуляка членом Крайової шкільної ради в Чернівцях; поверталися урядники-українці з Мазурщини у Східну Галичину, видавалося розпорядження про можливе навчання поляків української мови в гімназіях та ін."²⁹

Мусимо тут зазначити, що, може, чи не найпотужнішою серед гілок у могутній кроні суспільно-громадської діяльності А.Вахнянина є все ж таки його участь в організації товариства "Січ". Тому вважаємо за доцільне подати тут спогад самого Вахнянина під назвою "Спомини про засноване "Січи", в основному зберігши тодішній правопис:

"Хочете знати, посеред яких обставин заснувалася "Січ" у Відні, то розкажу Вам дещо,

як той, що враз з другими товаришами віденського університета заходився біля зав'язання її вже заздалегідь до 1868 року. У моїх записках найшов я дещо, що в'яжеться вправді до моєї особи, але воно якраз кидає світло на обставини, в яких жила тодішня українська молодіж, що задля студій часово поселилася у Відні.

Я опинився у Відні в жовтні 1865 р. Розглянувшись на університеті між товаришами всяких слав'янських народностей, я почув потребу вписатися як дійсний член до співацького слав'янського (переважно чеського) "Spolk"-у, яким управляв тоді хороший баритоніст і композитор Ферхгот-Товачовський. Ферхгот гостив колись у старого Федоровича у Відні, призбирав там деякі наші народні пісні і згармонізував їх в одну в'язанку з піснями московськими. У тім "Spolk"-у мав я нагоду познакомитися не лише з чеськими студентами, але і з словацькими, словінськими, хорватськими, сербськими, польськими і болгарськими. Від сих товаришів дізнався я, що всі вони після народности, до якої належали, зв'язані в окремі студентські товариства для самопомочи і нав'язання дружних зносин між слав'янською братією.

Відтак одержав я свобідний вступ до "Чеської Беседи", де мав я опять нагоду познакомитися зі старшими віком слав'янами. З розговорів в однім і другім товаристві дізнався я, що багато братів-слав'ян уважає нас, русинів, за один народ з москалями та що називають нас просто "Russes". З часом дізнався я, що сею теорію о тотожності України-Руси з Московією поставив і розширив між слав'янами звісний підручник протопопа при російській амбасаді Раєвського — Іван Головацький, колишній редактор "Вінка", завзятий "сепаратист" український, пізніше автор німецького підручника до науки московської мови і ц.к. транслятор принагідних актів на московську мову. Сей Головацький зносився з слав'янською молодіжю, а спосібніших з посеред неї тягнув на "чайні сходи" до Раєвського, щоби їх заґріти до так званої "слав'янської взаємности", а на далі, щоби під сею покришкою гнати їх в рамена панмосковської "об'єдинительної" ідеї. В сій цілі спроваджено вже в 1863-1864 рр. звісного на той час Йосифа Лівчака до Відня (недовареного гімназиста) і поручено йому видавати "Слав'янскую Зорю" попри "Стахопуда" (газетку гумористичну). Позаяк однако ж Лів-

чак сам не був спосібний до такого видавництва, то дано єму до помочи двох спосібних, але бідних і жадних хліба галицьких русинів: Ксенофонта Климковича і Остапа Левицького (vulgo “дралу”). Оба ті помічники Лівчака були мені добре знакомі з редакції “Вечерниць” і “Мети”, і я, сходячися з ними, не таївся перед ними, що ми наміряємо у Відні заснувати своє студентське товариство на лад чеської “Славії” та “Морави”, словацького “Татрана”, хорватського “Велебіта”, сербської “Зорі”, словінського “Тріглява”, польського “Ogniska” та болгарського “Балкану”.

Лівчак дізнався про сей наш намір і забажав нас перебігти в заснованю такого товариства. В тій ціли запросив він мене, Юл. Целевича, брата мого Івана та Дем’яна Гладилевича до своїх редакційних, світло умебльованих апартаментів, щоби будь-то сю справу основно обговорити, а на ділі, щоби зібрати наших академиків в товариство о змаганнях “об’єдинительних”, московських. Він жеж стояв при московським жолобі Раєвського.

На сих сходах почалася широка дебата над питанням: “хто ми і чиїх батьків діти?” Лівчак, слабкий в аргументах, став нам відчитувати якийсь лист М.Костомарова, з якого ніби-то виходило, що ми, русини, повинні зіллятися в одно з народом московським. Читаючи се письмо (дуже механічно) нараз Лівчак зупинився, неначе би подавився... Тоді Остап Левицький, піднявшись з крісла, закричав: “Ні, ні, читайте далше, читайте до кінця, там жеж стоїть виразно, що ми, русини, окрема нація від москалів”. Зібрані заврушилися та небавом потім і розійшлися, а Остап одержав за свою нельояльність небавом — дімісію від свого шефа. На тайних сходах розкрив нам відтак Климкович дійсні наміри Лівчака — recte Раєвського, ми, академики, зібралися небавом ще раз в готели “Zur Ente”, обговорили справу наново і порішили засновати своє товариство під назвою “Січ”. Лише кількох медиків, між ними Книгиницький, осталися при Лівчаку і зібрались в товариство “Основа”.

Нас, народовців, був вже тоді у Відні спорий гурток, ось: “Юліян Медвецький (пізнійший професор льв. політехніки), брат мій Іван (пізн. гімн. професор), Волощак (пізн. проф. політехніки), Юліян Целевич (пізн. гімн. проф.), Калужняцький (пізн. проф. унів. в Чернівцях), Гапанович (скоро помер), Дем.

Гладилевич (пізн. гімн. проф.), Децикевич (пізн. лікар у Львові), Ник. Подлуський (пізн. лікар в Болехові), Венгринович (лікар в Сербії), Лев Шехович (пізн. апел. совітник у Львові), Комарницький (пізн. апел. совітник у Львові), Кропивницький (пізн. урядник залізничий), Загайкевич (пізн. гімн. проф. в Тернополі), Йос. Ганінчак (пізн. інспектор залізничий у Львові). А тайком до нас належали і питомці з так званого *Barbareum*, між ними оба Скобельські, Пулюй (пізн. проф. політехн. в Празі), Гладішовський (пізн. гімн. проф. у Львові), Бачинський і другі.

Ми рішили уложити статут товариства і подати його до відомости властей. Се все діялося в 1866-1867 рр. Коли статут став правосильний, товариші вибрали мене головою “Січі”. Здається, що рука наша була добра, бо “Січ”, перетривавши всякі злидні, не заниділа, не розпалася, хвилево навіть цвила хорошо та вкінці діждалася і свого сорокового ювілею.

Ще заки “Січ” зложилася, наш гурток розвивав свою діяльність досить широко. В 1866 році в марті, приміром, дали ми концерт в V роковини Тараса в салі “Zum gnen Thor”, на який ми запросили всі слав’янські студентські товариства. Я говорив вступне слово, Юл. Целевич деклямував “Невольника” та грав на флеті руські мельодії, а Ферхгот-Товачовський, явившись на моє запрошене з своїм співацьким “Spolk”-ом, доповнив програму концерту. По затвердженю статутів збиралися “Січовики” майже щосуботи в якійсь реставраційній сепаратці, ділилися вістями з краю, обговорювали народну справу, а навіть брали участь в політиці. З нашого гуртка вийшов почин до протесту проти заведеня польського язика урядового в Галичині, почім посипалися на руки посла Івана Гушалевича протести з цілої Галичини. До “Січі” приступили як дійсні члени і старші віденські русини, як: віцедиректор Барбареума Бачинський, о. Пелеш (пізн. єпископ), Іван Вітошинський (секр. найв. трибуналу), один аптекар (імени не тямлю) і др.

Головна задача “Січовиків” лежала наразі в тім, щоби сходитися з слав’янськими студентами, репрезентувати перед ними нашу Русь як окремиї народ та знакомили їх з нашою мовою, піснею і літературою.

Ми, січовики, брали правильно участь в так званих “слав’янських комерсах”, на яких

кожде товариство, витягнувши жребій, мусило дати до програми або хоральну продукцію, або яку-то річ. Тямлю, що один такий великий комерс відбули ми в салях "Der Gartenbaugesellschaft". Студентів і старших слав'ян зібралася добра тисячка. "Січ" витягнула жребій, що хтось з посеред її членів мав забрати слово. Мені поручили товариші сю задачу. Бачучи, що за столом на першій місци засів о. Раєвський з своєю родиною, я порушив питанє, на яких основах мали би слав'яни з'орудувати велику слав'янську державу: чи асимілюючися через принятє одной мови, іменно московської, до чого стремлять так звані "панслависти", чи розвоєм своєї рідньої мови? Я указав на проби асиміляції народів через римлян, Кароля Великого та імператорів німецьких, іменно Йосифа II і Марії-Тереси. А який був успіх сих заходів сеї політики асиміляційної? Ніякий. Держава римська та Кароля Великого розпалися на національні державні організми, а проби Йосифа II і Марії-Тереси якраз розбудили національний сепаратизм в Італії, у слав'ян судетських та альпейських, у мадярів, румунів, русинів та поляків. Вкінци спитав я присутних: чого бажаєт слав'яни? Чи уніформности та національного централізму, чи сепаратизму національного, автономної національної федерації? І вся саля загремела unisono: хочемо національної автономії! Раєвський закликав: Kellner, zahlen! І забрав шмате.

Мав я за сю річ трохи клопотів в віденській поліції, але я зумів витолкувати якось німчикови (урядникови), що моя річ була якраз звернена проти "панславізма", бо чейже слав'яни заявилися за плеканєм і розвоєм своїх національних індивідуальностей, та що они не кваплятьсє лізти в панмосковське ярмо. Мене відпущено "in Gnaden".

Зразу, як ми познайомилися з слав'янськими студентськими товариствами, заходили на комерси і поляки з "Ognisk"-а, на котрого чолі стояв тоді Альфред Згурський (теп. директор краевого Банку у Львові). Пізніше поляки зірвали з слав'янськими товариствами, а причина була така, що ми, січовики, на однім комерсі ("Zu den drei Engeln") виступили рішучо проти режіму тодішнього намістника Галичини, гр. Агенора Голуховського, котрий богато урядників-русинів вислав на "заточенє", на мазури. Слав'яни взяли нашу сторону, а "Ognisko" виїшло з салі демонстраційно.

Як симпатично відносилися в сих часах студентські слав'янські товариства до нашої "Січи", свідчить факт, що кожного разу, коли ми, русини, лише явилися на спільних комерсах або в їх товариствах, они витали нас (і лише нас) грімким "живіо русини!".

В 1867 р. дали слав'янські студентські товариства (10 товариств) перший "слав'янський баль" у Відні в Софійських салях. Ганінчака і мене вислала "Січ" як делегатів до балевого комітету. Тут Ганінчак поклав великі заслуги. Його заходами довели ми до того, що на тім бали, крім чеської "беседи", польського "мазура" та сербского "кола", ми, русини, wraz з вольонтерами других слав'ян станули в 20 пар до нашої "коломийки".

І церков св. Варвари мала користь з нас, "Січовиків". Під управою питомця Теоф. Скобельського зложили ми хороший хор, який виступав щонеділі, а який послухати не соромилися і віденчуки. Скобельського, що співав неначе соловейко, я викрадав не раз з семинара, щоби з ним заспівати на менших комерсах студентських. Співали ми при гітарі та знакомили слав'ян з чудовою мелодією наших пісень. Було так, що случайно до Відня заїхала депутація моравських ганаків до цісаря з жалобою на архієп. Шварценберга за те, що він для ганаків комерс, а ми з Скобельським вибралися туди бодай в двійку. Ми співали поруч других слав. товариств, але нам таки припав лавровий олімпійський вінець. Ганаки обносили нас при грімкім: "живіо, па zdar Rusini!". Коли по піснях "Ой став Пугач на могилі" та думі про "Морозенка" ми заспівали ще чеську пісню в дуеті "Тече вода проті води", то все жіноцтво закинуло нас цвітами, а ми тішилися не собою, а тим, що наша пісня побідила, що она "... не вмере, не поляже, а розкаже, чия правда, чия кривда, і чий ми діти".

Тут взагалі примічу, що західні слав'яни підлягли на пісеннім поли впливам німецьким та що наші мелодії, як орігинальні слав'янські, були для них новістю і западали глибоко в їх душу.

В марті 1868 р. обійшла "Січ" інавгурацію свою великим концертом. Наш хор співав своїх пісень, слав'яни своїх, а вкінци заспівав я їм ще кілька пісень в спуроводі ліри. На сім вечорі я і попрощався з слав'янськими товариствами і з "Січовиками".

По мені обняв управу "Січи" товариш Юл. Целевич.

Ось кілька згадок з тих часів, які полишилися в моїх записках. Не велике діло сповнила молода “Січ” за ті два роки — се правда, але доконала сего, що слав’яни пізнали нас та що пропаганда Раєвського межі слав’янською молодіжню не мала успіху.

Одна ще рефлексія насувається мені при нагоді, коли згадаю ті часи. Молоде покоління австрійських слав’ян пізнало тоді “Січовиків”, а в “Січовиках” пізнало і русинів, а пізнавши нас, полюбило нас. І здавалося, що як ті молоді, сердечні люде підростуть та возьмуть провід свого народу в свої руки, що вони, живучи згадками молодих літ, щирою взаємністю слав’янською поведуть діло так, що австрійські слав’яни уважатимуть себе дійсними братами, на яких тяжить моральний обов’язок не лише шанувати себе взаємно, але і давати собі поміч посеред случайних невзгод. Така була надія... А результати? Результати не відповідали сподіванням. Слав’янські народи, а іменно їх репрезентанти в парламентах, як Рігери, Енглі, Кайцілі та Крамаржі виявилися великими егоїстами. Молоді, щирі душі заснітилися. І хоч слав’яни становлять більшість в австрійським парламентах, то таки через сей егоїзм національний і несолідарність не можуть винестися на поважне та рішаче становище в Австрії. Розвій всіх австрійських народів не лежить їм на серці. Іменно чехи держаться політики Рігера, який в своїм часі сказав Озаркевичеві: “Wir bedauern euch, aber helfen können wir euch nicht” (“Ми жалкуємо вас, але допомогти вам не можемо” — нім.)

30 січня 1908 р. Анатоль Вахнянин доповідав на засіданні президії Музичного товариства ім. М.Лисенка про перспективи Вищого музичного інституту, а вже в ніч з 10 на 11 лютого раптово помер.

Про А.Вахнянина “Діло” вмістило статтю Гната Хоткевича, де йшлося про заснування стипендії ім. Анатоль Вахнянина президією Вищого музичного інституту ім. М.Лисенка. На думку автора публікації, ця стипендія стане “пам’ятником покійному, може ліпшим від мармурового” (Діло. — 1908. — 13 лют.).

Серед відгуків наведемо тут тексти М.Лисенка, М.Павлика, молодомузівців Василя Пачовського, Петра Карманського, Михайла Яцківа — у листах до К.Студинського.

“18 лютого 1908, Київ

Високоповажний Добродію!

Великим, тяжким сумом обняла моє серце вістка про смерть достойного, великого патріота нашого Анатоль Вахнянина, ціле життя своє оддавшого для щастя й розцвіту своєї вітчизни. Особисто я мало знав його, але в ті немогі хвилини нашої знайомости в Львові і в Чернівцях, я постерігав його отверте серце до всього рідного, його щирю душу у всякому ділі, до якого лишень він брався. Ніколи, поки життя мого, не забуду його ласкавих, повних відданого серця листів до мене, в яких він присоглашав і закликав на святкування мого ювілея в Львові. Його ж невтомними заходами вершилися святкування тих незабутніх для мене днів, принаймні, оскільки я можу догадуватися, з боку музичного, програму концертного, де він безперечно брав саму діяльну участь.

Найгорячіші мої симпатії викликала його тиха, проста і плоха (скромна) натура, яка гаряче тим часом відчувала естетичні вражіння, якими переймалася душа його. В його сентенціях не помічав я нічого екзальтованого, але правдиво-щиро відчутне в сфері умілости.

Я мало знаю з життя того інституту музичного, який зобов’язаний йому своїм існуванням, але саме вже існування сього закладу, солідного по своїому завданню і вельми корисного для краю, служить найкращим пам’ятником його надзвичайно корисної і великої праці й діяльності, яка не повинна забуватися вдячними нащадками, бо його ім’я нерозривно злучено з самим інститутом.

Тяжко миритися з втратою невсипущого діяча, коли й їх взагалі у нас так обмаль...

З тяжко враженим серцем дозволю собі висловити Вам, Високоповажний Добродію, й усій Вашій Високошанованій Родині небіжчика, моє глибоке й сердечне співчуття горю Вашому, моему особистому й нашому загальноукраїнському. Земля йому пером, вічна пам’ять і вдячне узнання й забудь в далеких нащадках людности нашої Україноруської вітчизни!

Прошу Вас, Високоповажний Добродію, а через Вас і всю Високодостойну Родину небіжчика прийняти від мене ознаки найглибшого поважання мого.

М.Лисенко.

Я бажав би, коли можна, мати його фотографію”.

12 лютого до К.Студинського надійшов лист від Михайла Павлика такого змісту: “Високоповажний Добродію! Позвольте й мені висловити жаль із-за ненадіяної смерти неб. Вашого тестя, мого колишнього професора в Академічній гімназії з 1868-1873 рр., котрого я не забуду з того часу, яко чоловіка незвичайно делікатного, гуманного й приязного для учеників, тим більше, що (попри неб. П.Свенціцького) він був перший, котрий пхнув мене до українства, м.і. давши мені на прочитанє “Записки о Южної Руси” Куліша — першу книжку про рос. Україну, що зробила на мене велике вражінє. Небіжчик і далі робив на мене вражінє джентельмена, мов би вихопленого з якої висококультурної західноєвропейської суспільности, дарма, що політика его за 1890-1897 рр. була мені дуже несимпатична. Згадую его щиро з гімназіальних моїх часів і яко вчителя співу, що заохочував мене до складання віршів і перекладів їх, із яких не одну й підложив під ноти й казав співати нам. Цінив я дуже й его визначний публіцистичний талант.

Пером єму земля!

З поважанєм М.Павлик”.

З листа молодомузівців: “Високоповажний Пане Професор!

Іменем артистично-літературного гурту “Молода Муза” висказуєм на Ваші руки щирий жаль з приводу смерти великого Композитора і Друга нашої проречистої пісні, Основателя і Директора “Музичного інституту” бл. п. Наталя Вахнянина.

За роком филь буденщини виринатимуть в серцю будучих поколінь перли його найглибших почувань, які перелив в пісню.

Те, що підняло Його понад сірину, є цінне і для нас, і тому відводимо Його зі щирим жалем до брам Невідомого.

Завчасно згасив нам Геній тліни акорди Його вітхненої симфонії!”²⁹

Про Анатоля Вахнянина слово мовили в різний час Ю.Романчук, Є.Олесницький, К.Студинський, О.Огоновський, В.Левицький, К.Устиянович, О.Барвінський, І.Франко. Останній, зокрема, у “Нарисі історії українсько-руської літератури до 1890 р.” наголошував, що “Наталя Вахнянин — чоловік, без сумніву, показний і талановитий, але з трохи пересадними генеральськими та дири-

жорськими претензіями. Хоч сам він уважав себе одним із головних стовпів і представників галицького українофільства, то, проте, яке міг би був зайняти (місце) при своїх талантах, але також при більшій пильності і сумлінності в трактуванні своєї справи”³⁰.

Звичайно, якщо зняти з Франкового вислову надмірний критицизм, а натомість взяти до уваги його прогностику та ще й ті вісімнадцять літ, протягом яких А.Вахнянин чесно трудився на культурно-освітньому полі нації, то побачимо, що талант цього діяча таки засіяв немало добротних зерен на ниві духовного відродження.

1 Центральний державний історичний архів у м. Львові (далі: ЦДІАЛ). — Ф. 362. — Оп. 1. — Спр. 464. — Арк. 22.

2 Там само. — Спр. 463. — Арк. 13.

3 Вахнянин А. Споми́ни з життя (посмертне видання) / Зладив К.Студинський. — Львів, 1908. — С. 16.

4 Там само. — С. 30.

5 Там само. — С. 39.

6 Там само. — С. 40.

7 Там само. — С. 41.

8 Там само. — С. 54-55.

9 Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаніка Національної академії наук України (далі: ЛНБ). — Відд. Рук. — Ф. НТШ. — Од. зб. 560. — Арк. 5 зв.

10 Вахнянин А. Споми́ни... — С. 70.

11 Батенко Тарас. Анатоль Вахнянин (1841-1908): Біля джерел національного відродження. — Львів: Кальварія; Каменяр, 1998. — С. 37.

12 ЦДІАЛ. — Ф. 295. — Оп. 1. — Спр. 147. — Арк. 8.

13 Вахнянин А. Споми́ни... — С. 3.

14 Батенко Тарас. Цит. праця. — С. 56.

15 Див.: Качкан В. Хай святиться ім'я твоє: Українознавство та пресологія (XIX — перша пол. XX ст.). — Львів: Фенікс, 1998. — Кн. 3. — С. 7-30 (розділ “З великої всеукраїнської трійці (Пантелеймон Куліш у взаєминах з галичанами та в оцінках Івана Франка, Михайла й Олександра Грушевських”); ЛНБ. — Відд. Рук. — Ф. 11 (Барвінських). — Од. зб. 3429; Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців (1848-1914). — Львів, 1926; Студинський К. Галичина й Україна в листуванні 1862-1884 рр. — Харків; Київ, 1931. — Т. 1. — С. 415-416; Нарат О. Про вибори до сейму. — Львів, 1889; Горак Яким. Найвизначніший серед старшої генерації (До 90-річчя від смерті А.Вахнянина) // Дзвін. — 1998. — № 2. — С. 110-113.

16 Вахнянин А. Листи до Пантелеймона Куліша (1869 р.) / Видав К.Студинський. — Львів, 1908. — С. 5.

17 Див.: Мирон. Переписка Куліша з Володимиром Барвінським у першій половині 1870 р. // Київская Старина. — 1898. — Т. 63. — С. 106.

18 Див.: Основа. — 1871. — Ч. 41-60.

19 Див.: Артистичний вісник. — 1905. — Зошит 1.

20 Вахнянин А. Листи... — С. 15.

21 Там само. — С. 52-53.

22 Там само. — С. 83.

23 ЦДІАЛ. — Ф. 818. — Оп. 1. — Спр. 30. — Арк. 38.

24 Там само. — С. 1.

25 Там само.

26 Батенко Тарас. Цит. праця. — С. 7.

27 ЦДІАЛ. — Ф. 834. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 1.

28 Батенко Тарас. Цит. праця. — С. 67.

29 Там само. — С. 117.

30 Там само. — С. 126-131.

31 Див.: Збір. творів: У 50-и т. — К.: Наук. думка, 1984. — Т. 41. — С. 358.